

Ministerul Educației
Universitatea Națională de Muzică din București

REZUMAT

TEZĂ DE DOCTORAT

*Lucrări camerale dedicate flautului, în creația compozitoarelor
Cécile Chaminade, Mélanie Bonis, Lili Boulanger, Germaine Tailleferre*

Doctorand: Elena Elida Tîrțopan

Conducător științific: Prof. Univ. Dr. Șerban-Dimitrie Soreanu

2022

CUPRINSUL LUCRĂRII

CAPITOLUL 1: Prolegomene	5
1.1. Școala de flaut franceză și influența ei asupra flautiștilor secolului XX	6
1.2. Lucrări dedicate flautului de către compozitoare din secolele XIX și XX	10
1.3. Lucrări dedicate flautului, în creația compozitoarelor Cécile Chaminade, Mel Bonis, Lili Boulanger și Germaine Tailleferre	12
1.3.1. Cécile Chaminade – melos romantic între virtuozitate și lirism	12
1.3.2. Mel Bonis – personalitate delicată, între rigoare socială și vocație	14
1.3.3. Lili Boulanger – spirit energic și varietate în creație	17
1.3.4. Germaine Tailleferre – personalitate plină de eleganță clasică	19
CAPITOLUL 2: CÉCILE CHAMINADE (1857-1944)	21
2.1. <i>Concertino</i> pentru flaut și orchestră op. 107	21
2.2. <i>Sérénade aux étoiles (Serenadă către stele)</i> pentru flaut și pian op.142	32
CAPITOLUL 3: MEL BONIS (1858-1937)	35
3.1. <i>Sonata</i> pentru flaut și pian op. 64	35
3.1.1. Andantino con moto	35
3.1.2. Scherzo - Vivace	38
3.1.3. Adagio	40
3.1.4. Finale - Moderato	43
3.2. <i>Pièce</i> pentru flaut și pian op. 189	46
CAPITOLUL 4: LILI BOULANGER (1893-1918)	53
4.1. <i>Nocturne</i> pentru flaut și pian	53
4.2. <i>D'un matin de printemps (Dintr-o dimineață de primăvară)</i> pentru flaut și pian	56

CAPITOLUL 5: GERMAINE TAILLEFERRE (1892-1983)	61
5.1. <i>Forlane</i> pentru flaut și pian	61
5.2. <i>Pastorale</i> pentru flaut și pian	64
CAPITOLUL 6: SINTEZE	67
6.1. Rezumat	67
6.2. Summary	72
6.3. Proiecții metodice	80
NOTE	88
BIBLIOGRAFIE	93
1. Cărți și publicații	93
2. Partituri	97
3. Material audio-video	98
4. Webografie	100

La teză sunt atașate în format DVD înregistrările lucrărilor analizate în teză. Înregistrările au fost realizate în studioul Universității Naționale de Muzică din București în data de 9 august 2021.

La pian: Ioana Cojuharov. Maestru de sunet: Florentina Herghelegiu.

CONȚINUTUL LUCRĂRII

Prezenta lucrare doctorală prezintă opt piese pentru flaut și pian din creația compozitoarelor Cécile Chaminade, Mel Bonis, Lili Boulanger și Germaine Tailleferre. Ea este structurată în șase capitole, urmate de Note, Bibliografie și la care sunt atașate pe DVD înregistrările lucrărilor.

Primul capitol, **Prolegomene**, este împărțit în șapte subcapitole și pleacă de la motivarea alegerii temei: aducerea în atenția publicului a acestor lucrări, prin intermediul unei cercetări aplicative.

Subcapitolul 1.1. tratează punctul de la care am plecat în cercetarea doctorală, anume școala de flaut franceză, față de care există un raport direct cu compozitoarele menționate. În creația lui Mel Bonis, Cécile Chaminade, Lili Boulanger am regăsit o legătură directă cu școala de flaut franceză prin contemporaneitatea cu primul ei fondator important – Paul Taffanel. Ca profesor la Conservatorul din Paris începând cu anul 1893, Taffanel a avut o contribuție importantă la atât la perfecționarea instrumentului, la stabilirea curriculei pentru cursurile de flaut de la Conservator, cât și la îmbogățirea repertoriului de flaut cu lucrări contemporane. Câțiva ani mai târziu, activitatea compozitoarei Germaine Tailleferre coincide cu a doua și a treia generație de flautiști reprezentanți ai școlii franceze, care au promovat la nivel global repertoriul francez pentru flaut și tradițiile școlii de interpretare de la Conservatorul din Paris. Ca muzicieni sau ca profesori de flaut, ei au colaborat direct cu diferiți constructori la perfecționarea instrumentului, au comandat numeroase lucrări noi pentru flaut și au interpretat în concertele și recitalurile lor repertoriul contemporan. Acesta este și cazul lucrărilor analizate în teză, care au beneficiat de promovarea directă a unor flautiști importanți ai vremii.

Subcapitolul 1.2. prezintă succint contextul cultural de la final de secol XIX-început de secol XX și o listă cu lucrări dedicate flautului de către alte compozitoare, pe care am avut ocazia să le studiez, să le integrez în propriul repertoriu sau să le ascult. Conservatorul din Paris a admis de la momentul fondării lui în 1795 atât studenți femei, cât și bărbați. La categoria compoziție, este de menționat însă că femeilor le-a fost permis să candideze la prestigiosul *Prix de Rome* abia la începutul sec. XX, ele urmând mai degrabă studii la secțiile de interpretare sau acompaniament la Conservator. Această situație este unul din motivele pentru care regăsim relativ puține nume de femei care s-au dedicat exclusiv compoziției în perioada romantică de început. Între compozitoarele de la începutul sec. XIX în creația cărora am regăsit lucrări pentru flaut se numără Louise Farrenc (1804-1875), Marie Leopoldine Blahetka (1809-1885) și Pauline

Viardot (1821-1910). Lucrările lor cuprind piese de muzică de cameră și miniaturi. Lipsa unor lucrări din genuri ample în această perioadă poate fi explicată și prin posibilitățile tehnice și expresive pe care le aveau instrumentele de la acea vreme, flautul aflându-se într-un proces constant de perfecționare. Sistemul Böhm de la 1832 a permis abordarea unor lucrări de o paletă timbrală și dinamică mult mai complexă, ceea ce se reflectă și în repertoriul din a doua jumătate a sec. XX. Apar începând cu Carl Reinecke (1824-1910) lucrări camerale ample ca *Sonata Undine op. 167* pentru flaut și pian (1882) și *Concertul în Re M op. 283* pentru flaut și orchestră (1908), *Sonata în do# m op. 64* pentru flaut și pian (1904) de Mel Bonis, *Concertino op. 107* pentru flaut și orchestră (1902) de Cécile Chaminade.

Subcapitolul 1.3. din Prolegomene este împărțit în 4 secțiuni și prezintă date biografice despre fiecare compozitoare care ajută la înțelegerea mai bună a parcursului lor profesional, urmate de detalii despre creația lor pentru flaut în afara lucrărilor din teză. În secolul al XIX-lea, majoritatea pieselor pentru flaut au fost piese de salon, lucrări din genul muzicii de cameră, adaptări după operele în vogă la acea vreme sau miniaturi lejere cu scriitură de monodie cu acompaniament. Începând cu Cécile Chaminade și Mel Bonis, acest lucru a început să se schimbe, ele dedicând un repertoriu mult mai complex flautului.

Cécile Chaminade a fost o compozitoare prolifică, a studiat în particular cu cei mai mari muzicieni ai vremii, iar lucrările sale au fost publicate la editurile prestigioase din acea perioadă. De asemenea, a fost printre cei mai cunoscuți pianiști ai perioadei *belle époque* și printre primii care au făcut înregistrări pentru gramofon și turnee extinse în Europa și în Statele Unite ale Americii. Chaminade a compus peste 300 de lucrări, dintre care majoritatea au fost publicate și au avut succes încă din timpul vieții sale. Pentru flaut, Cécile Chaminade a compus în 1902 *Concertino* în Re Major op. 107 (cu acompaniament orchestral și reducere pentru pian) și în 1911 *Sérénade aux étoiles* op. 142 (cu acompaniament de pian), dedicată flautistului Adolphe Hennebains. O a treia lucrare camerală în care ea a integrat flautul este melodia *Portrait* pentru soprană cu acompaniament de flaut și pian, pe versurile lui Pierre Reyniel, compusă în 1904 și dedicată sopranei canadiene Emma Albani. Cele trei lucrări se înscriu în atmosfera romantismului de final de secol XIX, cu sonorități supte, pline de sensibilitate și melancolie, cu un discurs accesibil, melodios, dominat de elemente cromatice care conferă culoare, cu contraste între pasajele de virtuositate și teme pline de lirism. Universul muzical al lui Cécile Chaminade își găsește principala sursă de inspirație în natură și ca urmare, propune transfigurări sonore cu caracter descriptiv, elemente expresive de mare diversitate, înlănțuiri tematice dinamice și un larg spectru de imagini sonore.

Mel Bonis a început studiul pianului ca autodidactă, iar la recomandarea lui Jacques Maury, cornist la Opera din Paris, a început să ia lecții de pian cu César Franck. A început să urmeze cursurile Conservatorului din Paris în 1876, unde s-a remarcat pentru talentul, seriozitatea și perseverența sa. A început să compună primele melodii pe versurile lui Amédée Landély Hettich și să devină din ce în ce mai interesată de compoziție. După câțiva ani în care a compus relativ puțin, datorită contextului familial, se reapropie de acest domeniu și se dedică muzicii cu pasiune. Compozițiile sale încep să fie cunoscute și interpretate în saloane și publicate cu succes la cunoscuta editură Alphonse Leduc. Mel Bonis a compus peste 300 de lucrări pentru pian solo, pian la 4 mâini, orgă, melodii pentru voce, piese camerale, corale, o missă, lucrări orchestrale și a integrat flautul în 10 dintre piesele din creația sa, în formule diverse. Datorită unei educații timpurii dominată de elementul religios, Mel Bonis s-a apropiat încă din copilărie de orgă, pentru care a păstrat o preocupare deosebită în creația sa. Datorită diversității timbrale, expresivității bogate în plan polifonic și de asemenea, caracterului sobru adus de contextul religios, orga i-a oferit lui Mel Bonis posibilitățile de expresie ideale în parcursul său creativ. Bonis a făcut parte din scena muzicală pariziană de la sfârșitul perioadei romantice, iar printre toate curente care au început să se facă simțite la final de secol XIX, ea a rămas fidelă scriiturii tonale și formelor clasice. În muzica sa se citește o compozitoare care are deschiderea de a experimenta cu timbralități, culori sonore, armonii și tehnici noi și care în același timp își asumă păstrarea unei structuri clasice, a formelor tradiționale sau a limbajului programatic din perioada romantică.

Lili Boulanger a avut un parcurs al vieții foarte interesant. S-a născut la Paris într-o familie de muzicieni și a fost încurajată și sprijinită de familie în interesul arătat pentru muzică. Acesta este un fapt demn de menționat, întrucât dintre cele patru compozitoare, ea este singura care a beneficiat de un context familial permanent favorabil pentru a-și dezvolta și exprima talentul muzical precoce. Fiind într-o stare delicată și având probleme de sănătate, în primii ani din viață a fost nevoită să studieze în particular acasă. A studiat orgă, pian, vioară, violoncel și harpă, apoi sub îndrumarea surorii sale mai mari Nadia, teorie. A continuat cu studii de armonie, contrapunct și compoziție cu Georges Caussade, [Gabriel Fauré](#), [Marcel Tournier](#) și [Alphonse Hasselmans](#). În 1909 a decis să se dedice cu pasiune definitiv compoziției. În 1912 a fost pregătită pentru înscrierea la Conservator, iar după doar 2 luni a primit acordul îndrumătorilor săi să se înscrie la premiul pentru compoziție. A devenit în anul 1913 prima femeie căreia i s-a acordat bursa de studiu *Prix de Rome (Premiul Romei)* la categoria Compoziție. S-a stins din viață la doar 24 de ani, însă a fost o compozitoare prolifică, un talent remarcat de contemporanii

săi, ce a lăsat un număr impresionant de lucrări simfonice, camerale, vocal-simfonice, lucrări pentru pian solo. Muzica sa este caracterizată de cromatisme, armonii spectaculoase alese pentru culoarea și efectul lor, ambiguitate armonică, utilizarea meticuloasă a timbrelor și dinamicii, melodii care se concentrează pe scări pentatonice, sonorități impresioniste. Lili Boulanger a compus patru miniaturi care pot fi interpretate în diferite formule, cele mai cunoscute fiind de flaut și pian sau vioară și pian: *Nocturne*, *D'un matin de printemps*, *Cortège* și *Pièce pour Violon ou Flûte et Piano*. Piesa *D'un matin de printemps* este de asemenea des interpretată în aranjamentul orchestral.

Germaine Tailleferre a început să studieze pianul cu mama sa și urmat cursurile Conservatorului din Paris împotriva dorinței tatălui său, unde i-a avut profesori pe Charles Koechlin, Maurice Ravel și Charles-Marie Widor. A fost o compozitoare și o pictoriță foarte talentată, iar pentru a-și finanța studiile la Conservator a dat lecții de pian și a preluat diferite angajamente ca organistă. La Conservator i-a cunoscut pe Georges Auric, Louis Durey, Arthur Honegger, Darius Milhaud și Francis Poulenc, iar împreună au fost cunoscuți ca *Grupul Celor Șase – Les Six*. A legat prietenii cu importante personalități culturale ale epocii, dintre care Pablo Picasso, Alfred Cortot, Charlie Chaplin, Caroline Luigini-Tardieu, Jacques Thibaud, Henri Sauguet. S-a bucurat de aprecierea profundă a lui Eric Satie și a primit îndrumări în materie de orchestrație și compoziție de la Maurice Ravel, care a încurajat-o să candideze pentru *Prix de Rome*. A trăit pentru un an în Statele Unite ale Americii în 1926, unde s-a refugiat împreună cu fiica sa la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Germaine Tailleferre a compus intens în anii '20 și '30, din aceste decenii rezultând unele dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale: *Concertul întâi pentru pian*, *Concertino pentru harpă*, *Sonata întâi pentru vioară și pian*, baletul *La Nouvelle Cythère*, baletul *Le Marchand d'oiseaux (Vânzătorul de păsări)*, *Concertul pentru vioară*, *Ballade pour piano et orchestre*, *Uvertura* la opera *Zoulaïna*. De asemenea, în anii '30 Tailleferre compune muzică pentru numeroase filme realizate de André Sauvage, Maurice Cloche, Boris Peskin. Ea și-a petrecut anii '40 – anii de război – în Philadelphia, dedicându-i educației fiicei sale. În această perioadă a compus *Ave Maria* și *Trois Études pour piano et orchestre*. La sfârșitul războiului revine în Franța, unde a continuat să compună până la sfârșitul vieții și a lucrat ca profesoară la *Schola Cantorum* și *École alsacienne* în ultima parte a vieții. Muzica să se încadrează în stilul neoclasic, cu sonorități impresioniste, cu scriitură clară, melodică elegantă. Influențele baroce și clasice se reflectă atât în expresia melodicii, cât și a formelor, Tailleferre folosind diferite nume de dansuri vechi pentru compozițiile sale (*Forlane*, *Sicilienne*). Compozitoarea a folosit flautul în ansambluri foarte diverse în creația sa, dovadă a

faptului că instrumentele secolului XX au fost aduse la un nivel foarte bun de către constructori, ceea ce a permis o largă paletă de expresie. Pentru flaut și pian, Tailleferre a compus piesele *Forlane, 3 Dansuri* (extrase din baletul *La Nouvelle Cythère*) și *Pastorale*. Iar pentru flaut și alte instrumente, regăsim în creația ei alte câteva piese originale sau transcripții făcute chiar de compozitoare.

Capitolul 2 prezintă în detaliu analiza morfologică și interpretativă a două lucrări pentru flaut de Cécile Chaminade, *Sérénade aux étoiles* op. 142 și *Concertino* în Re Major op. 107. *Concertino* a fost compus în 1902 la comanda Conservatorului din Paris pentru concursul de flaut și este una dintre piesele de mare complexitate din creația compozitoarei, atât în plan melodic, cât și dinamic, agogic și timbral. Stilul compozitoarei este accesibil, melodios, dominat de elemente cromatice care conferă culoare discursului muzical, este atractiv și bogat în imagini sonore. Structura a acestei piese propune o tratare liberă a formei, prin înșiruirea secțiunilor în succesiune, tiparul de construcție fiind acela al acumulării tensionale, produse cu fiecare dintre cele trei secțiuni. *Sérénade aux étoiles* op. 142 este o miniatură compusă în 1911, în formă de lied, cu un caracter calm, plin de lirism, farmec și mister.

Capitolul 3 este dedicat pieselor lui Mel Bonis, *Sonata în do# minor* op. 64 și *Pièce* op. 189. *Sonata* a fost compusă în anul 1904, este în mod deosebit reprezentativă pentru repertoriul flautistic, scrisă într-un stil tipic francez, impregnată de atmosfera impresionismului post-romantic. Este o lucrare de amploare, în patru părți, în care compozitoarea dovedește o cunoaștere profundă a instrumentului solist. *Pièce* este un scurt lied bogat în expresii artistice și linii melodice delicat ornamentate, în tempo notat de compozitoare *Lent*, în care flautistul trebuie să creeze o atmosferă plină de calm, de visare.

Capitolul 4, dedicat lui Lili Boulanger, cuprinde lucrările *Nocturne* și *D'un matin de printemps*. *Nocturne* este o scurtă piesă care emană sonorități fluide, dinamice, sugerează o arie lejeră la început, care se învâlburează rapid, trecând prin tot ambitusul și toată paleta dinamică a flautului după doar 15 măsuri. Atmosfera agitată din secțiunea mediană se liniștește rapid, când ecourile muzicii lui Debussy se fac simțite în repriză, aducând un final liniștit, plin de resemnare. *D'un matin de printemps* este o piesă cu o scriitură de virtuozitate, plină de prospețime și savoare, cu sonorități modale și un dialog animat între cele două instrumente soliste. Este o miniatură descriptivă, animată, ce redă puritatea și voioșia unei dimineți de primăvară. Sonoritățile sclipitoare, ce sugerează percuția la început, contrastează cu secțiunea mediană cantabilă.

Cele două piese de Germaine Tailleferre din **Capitolul 5** sunt *Forlane* și *Pastorale* pentru flaut și pian, ambele cu rădăcini în muzica barocă. *Forlane* este o interpretare personală a unui vechi dans de curte, *furlana*, pe care îl regăsim și în creația lui Rameau. *Pastorale* este un lied lejer, cu un discurs expresiv plin de lirism, care prin ritmul de *Siciliană* reflectă de asemenea raportarea lui Germaine Tailleferre la maeștri clasici. Ambele piese se mențin într-o zonă dinamică liniștită, joasă, amintind sonorități baroce pline de claritate și melos suav, plin de prospețime. În centrul universului expresiv al acestor două lucrări stă melodica, prin scriitura de monodie cu acompaniament pe frazări ample, de largă respirație.

Capitolul 6 cuprinde **rezumatul în limba română, rezumatul în limba engleză** și un al treilea subcapitol, cel al Proiecțiilor metodice. În **Proiecții metodice** îmi prezint filozofia de studiu pentru aceste lucrări, modul în care îmi structurez studiul personal și diferitele metode de lucru și exerciții la care am ajuns pe parcursul cercetării mele, care mi-au îmbunătățit tehnica flautistică în raport cu lucrările analizate. Flautiștii care decid să abordeze parțial sau integral lucrările prezentate în această teză trebuie să posede un nivel ridicat de tehnică interpretativă. Tehnica generală de interpretare include pe lângă virtuozitate motrică și o bună tehnică de respirație, de dinamică, de emisie sonoră sau de diversitate timbrală. În interpretarea și apoi analiza lucrărilor din teză am observat că unele din aceste lucrări sunt mai solicitante în planul frazării, altele în planul respirației sau al construcției de imagini sonore complexe, ceea ce necesită o adaptare a studiului personal la specificul fiecărui aspect. Înainte de a pregăti acest subcapitol, am dedicat timp unei etape de auto-reflecție și am analizat modul în care îmi structurez studiul zilnic. În cercetarea mea am lucrat la extinderea perspectivei asupra a ceea ce înseamnă studiul personal și modul în care îl abordez. În practica zilnică, plec de la câteva întrebări-cheie: ce fragmente/piese studiez exact, când, cât și cum. Încerc să îmi eficientizez atingerea rezultatelor propuse prin stabilirea unor obiective de termen scurt, mediu și lung și pe alegerea celor mai bune mijloace de lucru pentru a le atinge.

În ce privește lucrările prezentate în teză, acestea pun probleme foarte diverse de tehnică flautistică. Analiza acestor lucrări m-a condus către diverse metode de studiu ce pot fi aplicate în abordarea prezentului repertoriu și nu numai. Plecând de la starea fizică și emoțională în care mă aflu și de obiectivele de termen scurt/mediu/lung pe care le am, selectez anumite piese sau pasaje din piese pe care doresc să le îmbunătățesc sau aprofundez. Știind ce urmează să repet, voi evalua ce tip de exerciții de încălzire și apoi studiu este nevoie să folosesc. Este foarte important să am conturat un plan orientativ de încălzire pe care îl voi adapta de la un exercițiu la altul, în funcție de nevoile de moment. Acesta va conține aproape de fiecare dată câteva exerciții

fizice de mobilizare a articulațiilor, apoi câteva exerciții de respirație. Acestea din urmă sunt deosebit de importante pentru lucrările prezentate în teză, unde frazările largi însoțite de o paletă dinamică foarte largă necesită o respirație amplă și în același timp relaxată. În piesele de Mel Bonis, Cecile Chaminade și Lili Boulanger, apar dese indicații care amintesc de tehnica vocală: *cantando, ben canto, espressivo, légère, dolce cantando, en dehors, doucement chanté*. Prin urmare, studiul premergător acestor piese va începe de fiecare dată cu diferite variante de vocalize, pentru care am inserat în teză propriile exemple. Un punct comun tuturor celor 8 lucrări este paleta dinamică foarte largă, în toate cele 3 registre, ceea ce m-a dus natural către pasul următor, trecerea vocalizelor cu flaut prin toate nuanțele dinamice pe tot ambitusul instrumentului, pentru omogenizarea celor 3 registre. Interpretarea lucrărilor analizate în teză necesită o înțelegere profundă a emisiei sonore la flaut și o mare varietate de culori în timbru. Este necesară o atenție deosebită pentru calitatea sonoră și tipul de sunet folosit. În studiul diversității timbrale, am observat că metoda transpoziției este cea mai eficientă. Astfel, flautistul va interpreta exerciții special concepute pentru acest scop, sau chiar teme principale din piese, transpunându-le în diferite tonalități și încercând să realizeze culori sonore pe o paletă cât mai diversă. Exercițiile pe care le-am conceput pentru pregătirea repertoriului tratat în teză folosesc înălțimi pe întregul ambitus al flautului, durate diferite, intensități duse în ambele extreme și frazări cu diferite articulații care sunt menite să ajute flautistul să-și dezvolte respirația și lărgirea spectrului timbral.

BIBLIOGRAFIE

CĂRȚI ȘI PUBLICAȚII

ADORNO, Theodor – *Essays on Music (Eseuri despre muzică)*, University of California Press, Berkley/Los Angeles/London, 2002

ANSERMET, Ernest – *Fondements de la musique de la conscience humaine (Fundamentele muzicii în conștiința umană)*, Edition Baconnière, 1971

BARTOLOZZI, Bruno – *Neue Klänge für Holzblasinstrumente (Noi sonorități la instrumentele de suflat din lemn)*, B. Schott's Söhne, Mainz, 1971

BĂRBUCEANU, Valeriu – *Dicționar de instrumente muzicale*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, București, 1992

BEER, Anna – *Sounds and Sweet Airs. The Forgotten Women of Classical Music (Sunete și dulci arii. Femeile uitate din muzica clasică)*, Oneworld Publications, London, 2016

BENTOIU, Pascal – *Imagine și sens*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor din România, București, 1971

BERGER, Wilhelm Georg – *Estetica sonatei romantice*, Editura Muzicală, București, 1983

BERGER, Wilhelm Georg – *Ghidul muzicii instrumentale de cameră*, Editura Muzicală, București, 1992

BLAKEMAN, Edward – *Taffanel: Genius of the Flute (Taffanel: geniu al flautului)*, Oxford University Press, Oxford, 2005

BLOCK, Adrienne Fried – *Amy Beach, Passionate Victorian: The Life and Work of an American Composer, 1867-1944 (Amy Beach, personalitate victoriană pasională: viața și creația unei compozitoare americane, 1867-1944)* Oxford University Press, 1998

BOENKE, HEIDI M. – *Flute Music by Women Composers: An Annotated Catalog (Muzică pentru flaut scrisă de compozitoare: un catalog adnotat)*, Greenwood Press (în prezent Editura ABC-CLIO), Westport, Connecticut, 1988

BÖHM, Theobald – *Die Flöte und das Flötenspielen (Flautul și cântatul la flaut)*, Schweizer Flöten Gesellschaft, Bern, 1992

BUCIU, Dan – *Armonie tonală*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 1988

BUCIU, Dan – *Elemente de scriitură modală*, Editura Muzicală, București, 1981

BUGEANU, Constantin – *Instrumentele orchestrei simfonice*, Revista Muzica, supliment nr. 3-4 din 1955

- BUGHICI, Dumitru – *Dicționar de forme și genuri muzicale*, Editura Muzicală, București, 1978
- CAMERON, Julia – *The Artist's Way. A Spiritual Path to Higher Creativity (Calea artistului. Un drum spiritual către mai multă creativitate)*, Penguin Random House, New York, 2016
- CIOCAN, Dinu – *O teorie semiotică a interpretării muzicale*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2005
- COVEY, Stephen R. – *Eficiența în 7 trepte (The 7 Habits of Highly Effective People*, traducere de Gina Argintescu-Amza), Editura ALLFA, București, 2002
- DAUM, Jenna – *Mel Bonis: Six Works for Flute and Piano (Mel Bonis: Șase lucrări pentru flaut și pian)* Teză de doctorat, Arizona State University, 2013
- ECO, Umberto – *Cum se face o teză de licență (Come si fa una tesi di laurea*, traducere de George Popescu), Editura Polirom, Iași, 2006
- FAUSER, Annegret – *Lili Boulanger's 'La Princesse Maleine': A Composer and Her Heroine as Literary Icons (Lili Boulanger și lucrarea sa 'La Princesse Maleine': O compozitoare și eroina sa, ca repere literare)*, Journal of the Royal Musical Association, 1997
- GÉLIOT, Christine – *Mel Bonis, femme et compositeur (1858-1937) (Mel Bonis, femeie și compozitor)*, Univers Musical, L'Harmattan, Condé-sur-Noireau, 2009
- GIULEANU, Victor – *Tratat de teoria muzicii*, Editura Muzicală, București, 1986
- GOLEMAN, Daniel – *Emotional Intelligence (Inteligența emoțională)*, Bantam Books, New York, 1995
- HACQUARD, Georges – *Germaine Tailleferre, la Dame des Six (Germaine Tailleferre, Doamna din Grupul celor Șase)*, Editions l'Harmattan 5-7, Rue de l'École-Polytechnique 75005, Paris
- ILIUȚ, Vasile – *O carte a stilurilor muzicale*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 1996
- ILIUȚ, Vasile – *De la Wagner la contemporani*, vol. I, Editura Muzicală a Compozitorilor și Muzicologilor din România, București, 1998
- KLICKSTEIN, Gerald – *The Musician's Way – a Guide to Practice, Performance and Wellness (Calea muzicianului – un ghid pentru studiu, interpretare și stare de bine)*, Oxford University Press, New York, 2009
- JAUNET, André – *Réflexions musicales (Reflecții muzicale)*, Société Suisse de la Flûte, Bern, 1991
- KÖLBEL, Herbert – *Von der Flöte (Despre flaut)*, Bärenreiter Verlag, Kassel, 1966

- LEVITIN, Daniel J. – *Creierul nostru muzical. Știința unei eterne obsesii (This Is Your Brain on Music: The Science of a Human Obsession, traducere de Dana Ligia Ilin)*, Editura Humanitas, București, 2010
- LORENZO, Leonardo de – *My Complete Story of the Flute: The Instrument, the Performer, the Music (Povestea mea completă despre flaut: instrumentul, interpretul, muzica)*, Texas Tech University Press, Lubbock, Texas, 1992
- MARINESCU, Mihaela – *Compendiu de estetică și stilistică muzicală*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2007
- MEYLAN, Raymond – *Die Flöte (Flautul)*, Hallwag Verlag Bern und Stuttgart, 1974
- NEMESCU, Octavian – *Capacitățile semantice ale muzicii*, Editura Muzicală, București, 1983
- NICULESCU, Ștefan – *Reflecții despre muzică*, Editura Muzicală, București, 1980
- PASCADI, Ion – *Artă și civilizație*, Editura Meridiane, București, 1976
- OLTEAN ZEHNDER, Ana Ioana – *Rolul Corpului în Interacțiunea cu Instrumentul. Manual pentru flautiști, instrumentiști și pedagogi*, Editura Născut Liber, Bistrița, 2015
- PAȘCANU, Alexandru – *Armonia*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974
- PENDLE, Karin – *Women & Music: A History (Femeile și muzica: o istorie)*, Indiana University Press, Bloomington, 2001
- PESEK, Željko, PESEK, Ursula – *Flötenmusik aus drei Jahrhunderten (Muzică pentru flaut din 3 secole)*, Bärenreiter, Kassel, 1990
- RĂDULESCU, Liliana – *Noi paradigme în procesul cunoașterii și comunicării artistice*, Editura Universității Naționale de Muzică, Colecția CONFERINȚE DOCTORALE, București, 2012
- RICHTER, Werner – *Bewusste Flötentechnik (Tehnica de flaut conștientă)*, Musikverlag Zimmermann, Frankfurt a. M., 1986
- ROBINSON, Ken – *The Element*, Penguin Books, New York, 2009
- ROCKSTRO, Richard Shepherd – *A Treatise on the Flute (Un tratat despre flaut)*, Musica Rara London, 1967
- ROSENSTIEL, Léonie – *Lili Boulanger, Leben und Werk (Lili Boulanger, viața și creația)*, Ediția Zeichen+Spuren, Bremen, 1995
- ROSS, Sarah Gwyneth – *The Birth of Feminism. Woman as Intellect in Renaissance Italy and England, (Nașterea feminismului. Femeia ca intelect în Italia și Anglia renaștentiste)*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2009
- SANDU-DEDIU, Valentina – *Studii de stilistică și retorică muzicală*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 1999

SCHECK, Gustav – *Die Flöte und Ihre Musik (Flautul și muzica sa)*, B. Schott's Söhne, Mainz, 1975

SOREANU, Șerban-Dimitrie – *Clape&Microni*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2012

SOREANU, Șerban-Dimitrie – *I. Interpretarea muzicală, Teză a 'Trecutului'*, Editura Universității Naționale de Muzică, Colecția CONFERINȚE DOCTORALE, București, 2013

SOREANU, Șerban-Dimitrie – *II. Interpretarea muzicală, Antiteză a 'Prezentului'*, Editura Universității Naționale de Muzică, Colecția CONFERINȚE DOCTORALE, București, 2013

SOREANU, Șerban-Dimitrie – *III. Interpretarea muzicală, Sinteză a 'Viitorului'*, Editura Universității Naționale de Muzică, Colecția CONFERINȚE DOCTORALE, București, 2013

SOREANU, Șerban-Dimitrie – *Rigoare și inefabil*, Editura Universității Naționale de Muzică, București, 2005

ȘTEFĂNESCU, Ioana – *O istorie a muzicii universale*, vol. I, II, III, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998

TARDIF, Cécile – *Potrait de Cécile Chaminade*, Louise Courteau, éditrice inc. 7431, rue Saint-Denis, Montréal, Canada

TEODORESCU-CIOCÂNEA, Livia – *Tratat de forme și analize muzicale*, Editura Muzicală, București, 2005

TOFF, Nancy – *The Flute Book: A Complete Guide for Students and Performers (Cartea despre flaut: un ghid complet pentru studenți și interpreți)*, Oxford University Press, SUA, 2012

TOLLE, Eckhart – *The Power of Now (Puterea prezentului)*, New World Library, Novato, California, 1999

*** *Dicționar de termeni muzicali*, Editura Enciclopedică, București 2010

*** *Musique pour flûte, Catalogue thématique*, Alphonse Leduc, Paris, 1991

PARTITURI

Mel Bonis – Sonate pour Flûte et Piano, Edition Kossack, 1999, ISMN M-700099-36-7

Flötenmusik von Komponistinnen/Flute music by female composers – 13 Stücke für flöte und klavier/13 Pieces for flute and piano, Schott Music, 2008, ISMN M-001-14114-7

Cécile Chaminade – Concertino pour Flûte, Op.107, Enoch & Cie. Editeurs, E. & C. 5161, Paris, 1902

Cécile Chaminade – Sérénade aux étoiles, Op.142, Editura Enoch & Cie., Paris, 1911, E. & C. 7352

Cécile Chaminade – Sérénade aux étoiles, Op.142, Editura Boca Raton: Masters Music, 1988, Catalog M 1147

Cécile Chaminade – Concertino pour Flûte, Op. 107, Carl Fischer Editions, New York, 1958

Lili Boulanger – D'un matin de printemps, Editura Boca Raton: Masters Music, 1998, Catalog M.2871 (Apărută inițial la Editura Durand, Paris, 1922, Plate D. & F. 10,095 – partitură aflată astăzi în domeniul public)

Lili Boulanger – Complete works for flute, Schott Music GmbH&Co. KG, Mainz, FTR 242 ISMN 979-0-001-21591-6

Germaine Tailleferre – Pastorale, Editura Elkan-Vogel Co., Inc. Philadelphia, 1946

MATERIAL AUDIO-VIDEO

CD: Flute music by women composers

Elisabeth Weinzierl (flute)

Eva Schieferstein (piano)

Philipp von Morgen (cello)

Recorded in January 2010, Petruskirche München-Solln, and December 2010, Bavarian Music Academy Marktoberdorf

Label: THOROFON CTH2577

CD: Mel Bonis, Musique de chambre avec flûte

Jean-Michel Varache (flûte)

Jérôme Grangeon (piano)

Anne Copery (violoncelle)

Saskia Lethiec (violon)

Enregistré en 2014

Label: Urtext, Mexique © 2014

CD: DEDICATION, oeuvres françaises pour flûte et piano

Francesca Arnone (flute)

Terry Lynn Hudson (piano)

Release date: 1st Sept 2014

Label: MSR Classics, Catalogue No: MS1431, Discs: 1

CD: Récital Mel Bonis par le trio Alouette. Chant, flûte, piano en formations diverses

Maria voor't Hekke (mezzosoprano)

Hélène-Hilde Michielsens (flûte)

Sylvia Wessels (piano)

KTC 1524 . 1CD . 8711801015248, 15.04.2015

Label : Etcetera Record, Belgique, 2015

CD: Hommage à Mel Bonis, flûte et piano

Mel Bonis: l'oeuvre complète pour flûte et piano + Lili Boulanger, Cécile Chaminade, Claude Debussy et Philippe Gaubert

Sabine Seyfert (flûte)

Yumiko Watanabe (piano)

Label: Kojima recordings, Japon, ALCD-9047

CD: Janine Jansen: Beau Soir

Janine Jansen (violin)

Itmar Golan (piano)

Catalogue No: 4782256, discs: 1, release date: 25th Oct 2010

Label: Decca Record Company

CD: The Very Best of James Galway

Concertino for Flute and Piano, Op. 107 - Cécile Chaminade

James Galway (flute)

Phillip Moll (piano)

BMG Entertainment – Recorded at Studio 1, Abbey Road, London, Great Britain, 1997

CD: L'Album Des Six: Complete Works for Flute & Piano

Emily Beynon (flute)

Andrew West (piano)

Recorded in Henry Wood Hall, London, on 20-22 April 2000

Label: Hyperion Records Limited, London, England

CD: Ladies first!

Ana Ioana Oltean Zehnder (flute)

Simon Bucher (piano)

Label: ARS Produktion, 2011

Documentar: Nadia Boulanger, mademoiselle

Realizat de Bruno Monsaingeon, produs de TF1 Television Française în anul 1977.

WEBOGRAFIE

http://www.academia.edu/Documents/in/Flute_Music

<https://archive.org/>

<https://www.bigio.com/index.htm>

<https://books.google.ch/books?>

[id=SnHpuUKDQ5MC&pg=PA396&lpg=PA396&dq=flute+pieces+1939&source=bl&ots=gqhw2Ss5Sy&sig=h7g_7M2twoIpa_gBvS7Xue-zsFI&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwiYvcWS9I_bAhVBtRQKHS0oC4wQ6AEIZjAM#v=onepage&q=flute%20pieces%201939&f=false](https://books.google.ch/books?id=SnHpuUKDQ5MC&pg=PA396&lpg=PA396&dq=flute+pieces+1939&source=bl&ots=gqhw2Ss5Sy&sig=h7g_7M2twoIpa_gBvS7Xue-zsFI&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwiYvcWS9I_bAhVBtRQKHS0oC4wQ6AEIZjAM#v=onepage&q=flute%20pieces%201939&f=false)

<http://www.britannica.com/> - Enciclopedie online

http://www.cnlb.fr/enb/centre/acc_centre.html - Site-ul Centrului Internațional Nadia și Lili Boulanger, societate non-profit care se ocupă de promovarea lucrărilor celor două compozitoare

<http://www.emmanuelpahud.net/index.html>

<https://flutecenter.com/products/robert-dick-glissando-headjoint> – site cu informații despre capul de flaut Glissando

<http://www.flutehistory.com/>

<http://www.fluteark.com/> - Enciclopedie online

<http://www.flutetunes.com/>

<https://furore-verlag.de/en/women-composer/melanie-bonis/>

<http://www.hildegard.com/index.php> - Site-ul editurii Hildegard, care publică lucrări ale unor compozitoare din toate perioadele istorice

<http://imslp.org/> - Site ce conține partituri care țin de domeniul public

<http://www.internationalartsmanager.com/about-us/> - Revistă muzicală online

<http://jamesgalway.com/>

http://www.johnranck.net/studio/clinic/practice_corner/links/composers.html

<http://www.mel-bonis.com/>

<http://www.mcgee-flutes.com/Rudall.html>

<http://www.musicologie.org/index.html>

<http://www.mostlywind.co.uk/index.html> - Site cu informații despre repertoriul dedicat flautului, flautiști și constructori de flaute

<http://musaic.nws.edu/pages/about> - comunitate online dedicată cursurilor muzicale în format video

<https://www.musicalchairs.info> - Site cu informații despre masterclassuri, audiții de orchestră, instrumente disponibile, profesori, competiții.

<http://www.musimem.com/apropos.html> - Conține informații despre viața și lucrările unor compozitori.

<https://www.musicbywomen.org/>

<http://www.newyorker.com/contributors/alex-ross> - Site-ul ziarului The New Yorker

<http://oyc.yale.edu/music>

<http://oboeclassics.com/~oboe3583/ambache/wWomen.htm> - Conține informații biografice despre compozitoare și o parte din creația lor.

<https://www.oxfordmusiconline.com/page/women-composers-by-time-period>

<https://pad.philharmoniedeparis.fr/0059988-biographie-germaine-tailleferre.aspx>

<http://www.philippebernold.com/Philippe-Bernold-conductor-flutist.html> - Site-ul flautistului Philippe Bernold

<http://playwithapro.com/video/artist/emmanuel-pahud> - Site educațional muzical, conține masterclassuri instrumentale în format video

<http://www.poulenc.fr/en/>

<http://paularobison.com/home/> - site-ul flautistei Paula Robison

<http://paularobison.com/flutings-with-paula/> - Seria de masterclassuri online a flautistei Paula Robison

<https://www.pauline-viardot.de/Werkverzeichnis.htm>

<https://www.radiofrance.fr/francemusique/l-histoire-des-compositrices-a-travers-les-siecles-la-france-7160989>

<http://repositories.tdl.org/ttu-ir> - Texas Tech University Libraries (site-ul bibliotecii Universității Texas Tech)

<http://robertdick.net/the-glissando-headjoint/>

<https://www.youtube.com/>

<http://womencomposers.org/app/index>

<http://www.wophil.org/> - Site-ul organizației non-profit Women's Philharmonic Advocacy